

TÜRK KURTULUŞ SAVAŞININ TARİHSEL KONUMU VE NİTELİĞİ

NEJAT KAYMAZ

Tarihçi için en güç iş, yakın geçmiş üzerinde kalem oynatabilmektir. Hele bu, bir de kendi ulusunun yakın geçmişi ise, nesnel kalma gerekliliğinin bilincinde olan tarihçinin durumunu daha da zorlaştırır. Örneğin, yakın geçmişin sorumluluğunu taşıyan kişilerin ya da onların kuşağından muvafık-muhalif hattâ minnettar-kindar insanların tüm duygu ve düşünceleriyle yeni kuşakları etkileyerek ya da karşılıklarını alarak yaşamakta ve kavgalarını sürdürmekte bulunması, olayların akışındaki yavaşlamalar, sapmalar, çapraşmalar ve kesintiler dolayısıyla toplum çoğunluğunun bir türlü ağırlığı siyasete ve yönetimde duyulan ortak bir bulunçsal yargıda birleşememiş olması, kurumların ve yasaların henüz objektif görüşler belirtilmesini hoş gören bir niteliğe kavuşmaktan uzak ve gerçeklere ışık tutacak en önemli resmi belgelerin halâ kilitli kasalarda sır olarak kalması gibi nedenler, ciddi tarihsel incelemeler ve değerlendirmeler yapmayı olanaksız kılan etkenler olur.

Bugün Türk Kurtuluş Savaşı konusunu ele almağa ve derinlemesine işlemeğe kalkışacak bir Türk tarihçisi, benzer durumlar için aşağı yukarı genel koşullar niteliğinde olan bu nedenler dolayısıyla, bazan gözlüksüz bir miyop gibi çalışmak, hattâ ara sıra bile bile gözünü yummak zorunda kalabilir. Kesin bir sav olarak öne sürmek istemiyorum ama, işlevsel gerekliliğine ve çekiciliğine karşın, bunun gibi, kronolojik bakımdan yeterince eskimiş sayılmayan ve günümüze doğrudan doğruya canlı bağlarla bağlı bulunan ulusal tarih konularına eğilenlerin — anı yazarlar ve kontrollü resmi yayın çalışmalarında bulunanlar ile bağımsızca ya da münkirce övgü ve sövgü edebiyatı yapan amatörler bir yana — genellikle siyasal bilimci, hukukçu, sosyolog, ekonomist ve jurnalist türünde bilim adamları ve aydınlar olması, aralarında gerçek tarihçilerin yok denecek kadar az bulunması sanırım bir rastlantı değildir. Böyle olunca da, ortaya çıkan yapıtların kişisel ilgilere, meslekî formasyonlara, siyasal tutum-

lara, öğretisel ve ideolojik eğilimlere göre, değişik bakış açılarından ele alınmış olduklarını, nesnel bir yaklaşımla bir tek açıklaması olabilecek aynı konu hakkında birbirine uymayan hattâ taban tabana karşı olan görüşler içerdiklerini, dolayısıyla çoğunun yansızlık niteliği taşımaktan uzak bulunduğunu ya da belgesel yetersizliği kişisel yorumlarla gidermeğe çalışan spekülasyonlar olduğunu görmek doğaldır...

Siyasa, hukuk, sosyoloji ve ekonomi insanın evrensel ve toplumsal gelişmesine koşut olarak gelişen kavramlar olduğu kadar, eylemli yaşamın çeşitli evrelerini oluşturan dinamik konulardır. Tarihsel olaylara böyle yaşayan ve sürekli gelişen konuların canlı gözlerinden bakmakla, o konularda bir perspektife ulaşma sağlanabilir ama, geçmişin karanlığında kalan genel tablo, çoğu kez, gerçekte olduğu gibi değil, bakanın muktesebatından yansıyan güncel renklerle boyanmış olarak görünür. Journalistin kalemi ise, bir prizma gibi, güncel renkleri de ayırıştırıp, görüntüyü büsbütün yapay kılar. Oysaki, yaşamakta olan toplumla ilgili dinamik konulardan olmayan ve zaten onu kendi uğraşı alanı içine almayan tarihin görevi, geçmişin derinliklerine düz bir aynadan olabildiğince bol beyaz ışık tutmak ve sahneleri buldukları yer ve devirlerde olduğu gibi saptamaktır. Ne yazık ki, yakın geçmiş için, bu ışığı sağlayacak pencereler tarihye tam olarak açılmamış bulunmaktadır.

Kuşkusuz tarihçi olmayan yazarları, bu konuları kendi formasyonları ve görüşleri açısından inceledikleri için, eleştirmek değil, değişik yaklaşımlarıyla tarihinin çevreninin genişlemesine yardımcı olduklarından, teşekkürle karşılamak gerekir.

Türk tarihçisinin ulusal tarihin yakın dönemi için karşı karşıya bulunduğu güçlükler, aynı oranda ve nitelikte olmamakla birlikte, aslında eski devirler için de söz konusudur. Kaynakların düzensizliği, kıtlığı ve —filolojik vb. nedenlerle— dağınıklığı gibi teknik güçlükler yanında, çoğu duygusal ve tinsel temellere dayanan çeşitli çevresel güçlükler, hangi konuda olursa olsun Türk tarihçisinin çalışmalarını etkiler. Bu sonuncu türden güçlükler tarihçinin karşısına, en önemli görevi olan nesnel yargılara varma anlarında sık sık çıkar. Tarihçi yargısını verirken, öz buluncuyla —içinde bir sürü akımlar dolaşan ya da çeşitli kesimlerine ayrı ayrı anlayışlar egemen olan— toplumun isterleri arasında kalır. Bu hesaplaşma sırasında öz buluncu ağır bas-

tiği oranda, tarihçi objektifliğini korumuş olur ki, bunun ne denli zor bir iş olduğu, bilimsel yöntemlerin tüm gelişmesine karşın, gerek ülkemizde, gerek dünyada hâlâ sübjektif ve amaçlı yayınların tarih literatüründe büyük bir yer tutmakta olmasından anlaşılabilir.

Türk Kurtuluş Savaşının konumu dolayısıyla tarihçinin karşılaştığı sorun, yakın geçmişin araştırılmasıyla ilgili teknik güçlükler değil, genel Türk tarihi üzerinde yapılan yorumların ve bazı öznel görüşlerin doğurduğu yapay zorlamalardır. Dolayısıyla bu konudaki tartışma, karşılıklı bilimsel platformlarda yapılan bir tartışma değildir. Çünkü, gerçekle düş, olguyla özlem, zorlama yoluyla da olsa, karşı karşıya getirilip tartışma konusu yapılamaz.

Gerçekte sorun, Türk Kurtuluş Savaşından ziyade, onun yarattığı Cumhuriyet Türkiye'si'nin genel Türk tarihi ve dünya tarihi kadroları içinde nasıl yerleştirilmesi gerektiği konularından çıkıyor.

Türk tarihinin destan ve cihangirlik devirlerinin özlemini çeken ve geçmişin anılarından kopmak istemiyen gelenekçi anlayış, Türk Kurtuluş Savaşını müstevlinin ülkeden koğulması olayına indirgeyerek, Türkiye Cumhuriyetinin açtığı yeni tarihsel evreyi görmezliğe gelmeye ve biçimine karşın özde onun hâlâ Osmanlı devletinin yaşayan uzantısı olduğu düşüncesini sürdürmeğe çalışmaktadır. Öte yandan, yeni devletin doğrudan doğruya sosyalist ekonomi ve yönetim temeline göre kurulmamış oluşunu, bugünün gözüyle bakıp, bir eksiklik ve zaman kaybı sayan bazı güncel anlayışlar, aynı savaşı ve Lozan andlaşmasını yalnız Yunanlılarla aramızda olmuş olaylar ya da en fazla sömürgeciliğe karşı verilmiş sınırlı uğraşlar gibi niteliyerek, hem Türk Kurtuluş Savaşının dünya tarihi içinde "mazlum ulusların emperyalizme karşı baş kaldırması" dediğimiz evrensel süreçteki öncülük rolünü, hem de Türk tarihinde yüz yıllık verimsiz çabaların somut bir başarıya ulaştığını simgeleyen ulusal devlet ve ulusal toplum aşamasının önemini küçümser görmektedirler.

İlk sıradaki zorlama görüşün sahipleri, Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşına girişirken "anlamı kalmamış birtakım şeyler" olarak nitelendiği Osmanlı saltanatının, padişahlığın, hilâfetin biçimsel "heyulâlar" gibi de olsa yaşamalarını isteyenlerin ve Cumhuriyetin gereksiz olduğuna inananların elli şu kadar yıldan beri geçerliliğini eylemli olarak yitirmiş bulunan kalp savlarının nasipsiz kalıtçıları ve inatçı izleyicileridir. Bunlar, üç kıtaya yayılan büyük imparatorluğun,

Müslüman-Hıristiyan birçok ulusa efendilik eden ve tüm İslâm dünyasının dinsel önderliği görevini yürüten bir görkemli ve kutsal padişah-halifenin yok olmasını içlerine sindiremedikleri gibi, imparatorluk dönemiyle ilgili geçerli-geçersiz herşeyi mukaddesat saydıkları için, Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerin hiç birini de benimseyememiş insanlardır. İmparatorluğu ve halife-sultanı geri getirmeğe olanak kalmadığını görseler bile, onun havasını yaşatmakla, hem kutsal hem milli (!) bir görev yaptıklarını sanmaktadırlar. Ancak, bunların düşüncesi ve amacı ne olursa olsun, hesapları geçmişteki gerçeklerin faturasına uymadığı gibi, gelecektekilerle de uyuşacağı benzemiyor...

Türk toplumunun budun ve ümmet çağlarına ait akın, cihat, fütuhât öykülerini okuya duya, geçmiş tutkusuna kapılan ve koşullanan kafalar, Osmanlı imparatorluğunun yerini alan Türkiye Cumhuriyetini, kendi şövence duygularını doyurmak için çok yetersiz görür ve Cumhuriyeti kuranı bir çeşit gasıp sayarken, imparatorluğu yaşatma olanağının ne ölçüde kalmış bulunduğunu ya da bir süre daha böyle bir olanak bulunmuş olsa bile, çürümüş, zelil olmuş bir imparatorluk kalıntısının, o yüce duygulara ne denli yanıt verebileceğini pek düşünmüş görünmüyorlar. O duygular ki, imparatorluğu, zorla ayakta durmağa çalışırken, taşıyamıyacağı yükler altına sokmuş ve çökmesini çabuklaştırmıştı.

Gerçekte Osmanlı imparatorluğunun çökmesi siyasal, ekonomik ve sosyal faktörlerin zorunlu kıldığı bir tarihsel yazgı durumuna gelmişti. Tanzimattan beri gösterilen tüm çabalar, onu yaşatma amacına yönelik, bir sıra yetersiz ve yanlış tedaviden başka bir şey değildi. Atatürk'ün yaptığı iş, süregen bir hastalığın baştan sona çürütmüş bulunduğu gövdeyi keserek, kökünden yeni bir filiz çıkmasını ve bunun sağlıklı bir fidan olarak yetişmesini sağlamak olmuştur. Bu fidan gerçi Osmanlı imparatorluğunun yerde kalan kökünden sürmüştür; ama daha ilk günden başlayarak, XX. Yüzyıl dünyasının çağdaş iklim koşulları içine sokulmasına ve en kısa zamanda bu ortama alışması için her türlü önlemin alınmasına çalışılmıştır. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı imparatorluğundan daha çok kalıtsal öğeler taşır, onun müktesebatı ise, genellikle içinde yaşadığı çağdaş dünyadandır. XX. Yüzyıl dünyasının gelişim ve değişim süreci öylesine hızlı, uygulama yöntemleri öyle-

sine güçlü ki, içinde bulunan hiç bir toplum onun etkilerinden kurtulmak seçeneğine sahip değildir. Tıpkı, Birinci Dünya Savaşında Ortaçağ tipi imparatorlukların, İkinci Dünya Savaşında da Yeniçağın sömürge imparatorluklarının kurtulmadığı gibi...

XX. Yüzyılın özellikleri olarak, hem Ortaçağ kalıntısı imparatorlukların hem Yeniçağın ürünü olan sömürge imparatorluklarının tarihe karışması söz konusu edilince, Türk Kurtuluş Savaşı, ulusal ve evrensel tarih bakımından taşıdığı önemle, kendiliğinden devreye girer. Çünkü, bu savaş, batı dünyası dışında bir toplumun, ulusallaşma ve ulusal bağımsızlık uğruna, bir yandan kendi içinde, bir yandan sömürgeci ve emperyalist dış güçlere karşı girişmiş olduğu ilk savaştır. İçeride verilen savaş, bir halife-sultanın devrilmesinden ibaret, salt yönetimle ilgili bir değişiklik amaçlamadığı gibi, dışarıya karşı verilen savaş da yalnız müstevlînin koğulmasını ve sömürgecinin uzaklaştırılmasını sağlamak için yapılmamıştır. İç ve dış cephelere karşı yapılan ve dört yıl süren eylemli silahlı vuruşma, kurtuluş girişiminin ancak bir ve birinci evresini oluşturur. “Kurtuluş Savaşı” derken, bu dört yıllık eylemli vuruşma dönemi belirlenmek istenirse, deyim özel ve dar bir anlamda kullanılmış olur. Geniş anlamda ise, Kurtuluş Savaşı, “Misak-ı Milli = Ulusal Ant” adı verilen belgede özetlenmiş ulusal sınırlara, ulusal egemenliğe ve her bakımdan tam bağımsızlığa kavuşmak için yapılan uğraşlar dizisinin —yani silahlı vuruşma dönemiyle birlikte, onu izleyen devrimlerin, kalkınma çabalarının ve siyasal-ekonomik diplomasi çalışmalarının oluşturduğu öteki evrelerin— tümünü kapsar.

1931 yılında Atatürk’ün buyruğu ve eylemli katkılarıyla hazırlanarak, Türk Tarihi Tetkik Cemiyetince (bugünkü Türk Tarih Kurumu’nun kuruluştaki adı) yayınlanmış olan “Türkiye Cumhuriyeti” adlı kitapta (Tarih IV, s. 57) İstiklâl Harbi (Kurtuluş Savaşı) nin kapsamı ve anlamı —uzun açıklamalardan sonra— şöyle özetleniyor :

“Hasılı İstiklâl Harbi, şarkın dinî, ictimai ve siyasî istibdadile garp devletlerinin siyasî ve iktisadî tegallübünden masun yeni ve tam müstakil bir Türk Devleti kurmak için girişilen çok cepheleli millî mücahedenin, ikinci bir tabir ile ‘kurtuluş hareketinin’ mecmuudur.”

Türk Kurtuluş Savaşı bu anlamıyla Türk Devrimi dediğimiz olgunun ta kendisidir. İhtilâl evresini başarıyla gerçekleştiren, yeni düzenin çatısını kuran, dönüşüm ilkelerini koyan ve ilk uygulamaları dirayetle yapan Atatürk'ün, —erek olarak ulusça çağdaş uygarlığa ulaşmayı, hattâ onun üstüne çıkmayı gösterdiğine göre— devrim olgusunun kendi eylemleriyle başlayıp biten dural bir iş değil, aksine geleceğe doğru uzanacak bir süreç ve devrimciliğin yalnız bir koruyuculuk değil, bir gelişimcilik ve atılımcılık olduğunu anlatmak istediğinde kuşku yoktur. Olduğu gibi korunması öngörülen tek şey, ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık temeli üzerine kurulmuş Cumhuriyet rejimidir. Dolayısıyla, Türk devriminin geleceğe dönük uygulamasında devlete ve rejime karşı çıkışlar değil, onları karşısına alan ya da yozlaştırmağa yönelen hareketleri önleyici girişimler söz konusu olabilir. Öte yandan, her devrim gibi, Türk devriminin de karakterinde kendi yolunu tıkamağa, saptırmağa ya da geri çevirmeğe çalışan olumsuz davranışlara karşı güçlü bir tepki ögesi doğal olarak vardır. Bu tepki, olumsuz davranışın niteliğine ve dozuna göre bir direnç ya da patlama biçiminde olabilir. Böyle eylemler sık sık da görülebilir. Ancak eylemler ne ölçüde şiddetli ve ne denli sık olursa olsun, bunlara ihtilâl denemez, Çünkü, Türk Devrimi, niteliği ve amacı bakımından uygulamasını ihtilâller dizisinden geçerek tamamlama yolunu izleyen devrimlerden değildir. Türk devriminde yapılması gereken ihtilâl, başlangıçta saltanatı cumhuriyete çeviren rirken yapılmıştır. Bundan sonraki evrede öngörülen şey, kurulan yeni devleti saptanan amaca ulaştırmak için, devrimin uygulama yolunun açık tutulması ve bunda mümkün olan çabuklukla yürünmesidir.

Bu noktada akla bir soru ve onun çağrıştırdığı bir dizi başka sorular geliyor: Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak amacı, acaba Atatürk'ün yıllarca önce saptamış olduğu devrim ilkelerini izlemekle gerçekleşebilir mi? Yoksa bunlar, günümüzün koşullarına göre eskimiştir de, amaca ulaşmak için yeni ilkelere mi gerek vardır? Atatürk'ün giriştiği kurtuluş hareketi ulusallık niteliği taşıdığına göre, halkçılık söz konusu olabilir mi? Ulusçuluğu temel alan bir devrim sosyolojik ve ekonomik bakımdan bir burjuva devrimi değil midir? Gerçekte halkçılığın, proleterya denilen emekçi halk kitlesinin harekete geçmesinden ve yönetimi eylemli olarak ele almasından başka bir yöntemle uygulanmasına olanak var mıdır? Özel girişime yer veren bir

ekonomik sistem, ne denli devletçi olursa olsun, halkçı olabilir mi? Atatürk Sovyet Rusya'nın dostluğunu ve desteğini sağladığı bir dönemde kurduğu yeni devleti, neden sosyalist bir devlet olarak kurmadı? Yabancı sermayeye sınırlı ve kontrollü de olsa kapı açıldığına göre, Türk Kurtuluş Savaşı nasıl emperyalizme karşı bir savaş sayılabilir?

Türk Kurtuluş Savaşının, günümüz ilericiliği bakış açısından değerlendirmesini ve eleştirisini yapan çeşitli yazarların yapıtlarını gözden geçirdikçe, yukarıdaki soruların sayısını ve çeşidini arttırmak mümkündür. Ama ben, bu küçük yazıda, kendi sınırlı açıklamalarımı yapmak için, şimdilik bu bir kaç soruyu yanıtlamayı yeterli görüyorum.

Türk Kurtuluş Savaşına özelliğini kazandıran en önemli yan, bilindiği gibi, onun —ister bilimsel kural, ister ideolojik kuram adı altında olsun— sosyoloji kitaplarında yer alan yönetsel ve sosyo-ekonomik gelişim ve dönüşüm formüllerinin (bazılarından çok ya da az esinlenmekle birlikte) hiç birini kesinkes uygulamaya girişmeyip, oluşumunu doğrudan doğruya kendine özgü tarihsel-sosyal ortamın yaşayan faktörlerine ve yaşanan olaylarına dayanan nesnel-deneysel bir süreç içinde yürütmüş olmasıdır. Devrimci olduğu oranda serüvencilikten kaçınan ve salt gerçekçiliği belgi edinen Atatürk, bulunduğu çağın iç ve dış genel koşulları içinde, elinin altındaki verilerin ve gereçlerin olanak tanıdığı ölçüde, özellikle ulusal egemenlik, tam bağımsızlık ve barış temel amacını bir an gözden kaçırmamağa dikkat ederek, kısa hizmet süresince, büyük bir dönüşümü eylemli olarak sağladıktan başka, geleceğe uzanacak gelişim yolunun gidiş yönünü saptayan köşe taşlarını da yerleştirmeye çalışmıştır. Yirmi yıllık deneyler ve ince hesaplar sonunda, Atatürk tarafından, devrim programını çizmek savıyla konan bu köşe taşlarının gösterdiği ilkeler, aslında, iki dünya savaşı arasında yürütülen Ulusal Kurtuluş hareketinin stretejisini oluşturur. Gerçekte bu program, bu yirmi yıl boyunca, iç ve dış konjonktüre uygun olarak, fakat hep ileriye doğru, durmadan değiştirilmiş, geliştirilmiştir. Yaşadığı sürece bu yolu tutmuş olan Atatürk'ün kendinden sonra da, temel amaçtan ayrılmamak koşuluyla, değişen konjonktüre göre, gene aynı yolun izlenmesini öngördüğü kuşkusuzdur. Çünkü onun gibi bir devrimci, devrimciliğin bir insanın yaşam döneminde olanla ve yapılanla sınırlandırılmasının, en az gelişim kavramıyla bağdaşmayacağını her-

kesten iyi bilir. Hiç bir öğretiyeye bağlanmamaya özen gösteren Atatürk'ün devrimciliğini statükoculuğa indirgemeye, hattâ skolastik bir sistem durumuna getirmeye çalışmak, —bir art düşünce yoksa— onu anlamamak demektir.

II. Abdülhamit'in uzun baskı rejimi boyunca, Kanun-u Esasi'nin özlemini çeken Jön Türkler, 1908 Meşrutiyetiyle onu olduğu gibi uygulamaya koydukları zaman, hiç bir sorunu çözemediklerini görmüşlerdi. 27 Mayıs hareketini yapanlar ise, ilk iş olarak, devirdikleri iktidarca uyulmadığını öne sürdükleri 1924 Anayasasına, temel amaçlar değişmemek koşuluyla, yepyeni bir biçim vermek gereği duymuşlardı. Gerçekte, yapılan iş, aradan geçen zamanın değiştirdiği koşullara göre ve gelişen toplumun istekleri yönünde zorunlu bir operasyondur. Öyle bir operasyon ki, karşısına, tutuculuk hesabına eski Anayasa'yı ihlâl etmiş olan anlayış çıktı. . .

Bu açıklamalardan sonra, bir kez daha ve kesinlikle belirtebiliriz ki, Atatürk devrimciliği, durağan değil, tersine, zamanın ve koşulların değişmesi oranında, gelişim, atılım ve dönüşüm öngören dinamik bir süreçtir. Yeter ki, cumhuriyet, ulusal egemenlik, ulusal bütünlük ve tam bağımsızlık temel görüşleri sarsılmamış ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma amacı yitirilmemiş olsun. Bunun sağlanması ise, ilkelerin tümünün birden günü gününe uygulanmasına ve yaşanan koşullara uyarlanmasına bağlıdır. İlkelerde değişikliğin, bu uyarılama anlayışı içinde yapılması yeterli olacaktır. Böyle bir işlem, Atatürkçülükte bir gelişim sağlar ki, onun ruhuna uygun olan da budur. Atatürkçülüğün gelişimini durdurmak, onu geri çevirmek, onu yok etmek demektir.

Atatürk'ün saptamış olduğu ilkelerin her biri onun kurduğu Cumhuriyete ve öteki temel amaçlara aykırı düşmeyen ve ayrı ayrı güç veren kaynaklardır. Kaynaklardan birisi kesildiği ya da kısıldığı zaman, organizmanın tümü sarsıntıya uğrar, genel uyum bozulur. Doğal bakımdan dinamik ve yaşaması gelişime bağlı olan bir organizmanın yeni görüşlere ve ilkelere açık olduğu kuşkusuzdur. Ancak, bu yeni görüş ve ilkelerin, onun temel yapısına ters düşmeyen ve öteki ilkelerle çatışmayan şeyler olması zorunludur. Yoksa, başka bir organizmadan nakledilen yabancı bir organ gibi, gene genel uyumu bozar ve sonunda reddedilir; ancak, takıldığı organizmayı yıpratır ya da onun zaman yitirmesine neden olarak Tıpkı İkinci.

Dünya Savaşından sonra özgürlüğüne kavuşmuş olan Afrika ve Asya'daki eski sömürge ülkelerinin bir çoğunda olduğu gibi... Kanıma göre, bugün Türkiye için, dünyanın değişen konjonktürüne uygun ilkeleri saptayıp Atatürk ilkelerine katma ya da yepyeni ilkeler oluşturma düşüncesi yanında, hattâ böyle bir düşünceden önce, Atatürk'ün ölümünden beri, organizmanın, bir çoğu kısılmış, bazıları kökten kesilmiş olan kaynaklarına kavuşmasını ve bütünüyle uyum içinde çalışmasını sağlamak gerekir. Çünkü Atatürk'ün kurmuş olduğu sistem, Türk toplumunun uluslaşma aşamasının tamamlanması için kurulmuş bulunan ve bir süre sağlıklı biçimde çalışması gerekli olan sistemdir. Yarım yüzyılı geçtiği halde, araya giren ve günümüzde de artarak devam eden kesintiler dolayısıyla bu süreç durmuş hattâ bazı bakımlardan geriye doğru işler olmuştur.

Türk Kurtuluş Savaşı ne başlarken bir halk hareketi olarak başlamıştır, ne sonradan böyle bir harekete dönüşmüştür. Kuşkusuz bu olay salt bir halk savaşı değildir. Hele kendi siyasal egemenliğini bilinçli olarak kurmağa çalışan bir emekçi halk kitlesi (proletarya)'nin kapitalist iç ve dış güçlere karşı giriştiği öğretisel bir uğraş hiç değildir. Sivil ve asker (özellikle memur) aydınların, işgalleri protesto amacıyla yerel hak savunma örgütleri kurmaları biçiminde başlayıp, arkasından kent ve kasabalarda yaşayan bazı eşraf (tüccar, zanaatkâr, serbest meslek erbabı), toprak ağaları, din adamları ve şeyhlerin katılması ve çeşitli halk kesimlerinden (köylü - kentli gönüllüler, aşiret grupları ve özellikle eşkiya çetelerinden) derlenen silahlı milis birliklerinin gerilla eylemlerine geçirilmeleri suretiyle gelişen direniş hareketi, ancak ordunun yüksek kumanda düzeyinde görevli bir asker kişinin önderliği ele almasından ve bilinçli bir örgütleme, plânlama ve propaganda çalışmasına girişmesinden sonra, gerçek kapsamına ve bir Ulusal Kurtuluş Savaşı niteliğine kavuşmuştur. Böyle bir olaya Marxist ya da başka bir öğreti açısından bir ad vermek gerekirse, bu her halde burjuva hareketidir. Hele, toplanan kongrelerin ve kurulan ihtilâl meclisinin kompozisyonu göz önüne getirilecek, halk ordusu olmak savındaki "Yeşil Ordu" nun dağıtılarak, savaşın, yeneden oluşturulan düzenli askerî birliklerle yapıldığı düşünülecek ve zaferden sonra uzun süre liberal eğilimli bir ekonomik plolitika izlenmeğe çalışıldığına bakılacak olursa, Türk devrimi tam bir burjuva devrimi, Türkiye Cumhuriyeti yönetimi de bir burjuva hükümeti diye nitelenebilir. Aynı görüş açısından bakıldığında, özel giri-

şimin serbest olması hattâ desteklenmesi, yabancı sermayenin ülkeye çağırılması, ve batılı devletlerle ilişkiler kurulmaya çalışılması gibi faktörler, Türk Kurtuluş Savaşının halkçılıkla ve anti-emperyalizmle hiç ilgisi bulunmadığı izlenimini yaratabilir. Ancak bütün bunlar, görünüşte haklı olmakla birlikte, kanımca, gene de, öğretisel eleştirinin sınırlı kriterleri içinde çabuk varılmış bir takım yargılardır.

Türk Kurtuluş Savaşına, öğretisel açıdan bakarak, bir halk hareketi niteliği görmeğe çalışmak ya da böyle bir halkçılık aramağa kalkışmak, bence, yargıda peşin bir yanılığa düşmeye neden olmaktadır. Onun salt burjuva hareketi olduğunu ve anti-emperyalist nitelik taşımadığını bir çırpıda öne sürmekle de aynı kapiya çıkılmaktadır. Bu yargılara varabilmek için, herşeyden önce, olayın geçtiği yerde ve zamanda sosyo-ekonomik koşulların, aranılan ya da bulunduğu sanılan oluşumlara uygun olup olmadığı iyice saptanmalıdır. 1920 ler Türkiye'sinde proletarya diye nitelenebilecek bir emekçi kitlesi bulunuyor mu idi ki, sosyalist amaçlı bir halk hareketi ya da halkçılık söz konusu olsun. O zaman, çoğu İstanbul'da olmak üzere büyük kentlerde yaşayan küçük işçi topluluğunun, ücretlerinin arttırılmasıyla ilgili istekleri dışında, siyasal amaçlı toplu hareketlere girişmek için, ne yeterli bilgileri ne de sayısal gücü vardı. Kırsal kesimde yaşayan ve eskiden beri hep tarım işçisi olarak nitelenen köylü ise, geniş bir kitle oluşturmasına karşın, bir sınıf bilincine ulaşmış olmaktan çok uzaktı. Kısacası Türkiye'de sosyal bir sınıf olarak kendi inisiyatifini kullanacak bir halk kitlesi yoktu. Yeşil Ordu efsanesiyle ilgili olarak görülen ve gerek o zaman gerekse daha sonra yerli ve yabancı yazarlarca halk hareketi olarak şişirilen gelişme, tam tersine, devrimci ulusçulara karşı, İslâmcı, Turancı, sahte ve sözde Sosyalist karışımı (çoğu eski liberal İtilâfçı ve Enver Paşa yanlısı şöven İttihatçı) bir muhalefet grubunun hazırladığı bir komplodan başka bir şey değildir. Bu hareketin gerçek halkçılıkla uzaktan yakından bir ilişkisi bulunmadığı daha o zaman anlaşıldığı için, Sovyet yöneticileri, bu örgütün dağıtılması ve Çerkes Ethem'e karşı durum alınması olaylarının üzerinde durmadıkları gibi, o zamana kadar, bir umutla, az-çok gözetmekte oldukları Enver Paşa'yı kendi haline bırakıp, burjuva olarak niteledikleri Mustafa Kemal'i ve burjuva devrimi saydıkları Ulusal Kurtuluş Savaşını —emperyalizme karşı olduğu için— destekleme konusunda kesin karara vardılar.

Bolşevik liderlerinin daha 1920 Eylül'ünde yapılan Bakû Kongresinde söz konusu ettikleri ve ardından Lenin'in açıkça belirttiği görüş, Mustafa Kemal'in yürüttüğü devrimin bir burjuva devrimi olduğu biçimindedir. Bu kanı, sonradan ve günümüze dek pek çok sosyalist yazarlarca da belirtilmiştir. Bundaki gerçek payı, belki öncekinde olduğundan daha çoktur; ancak, gene de, o günün Anadolu toplumsal yapısı bakımından tartışma götürülen bir sav... Bilindiği gibi, Anadolu'da o zaman, batıdaki anlamda işçi sınıfı bulunmadığı gibi, onun karşısında sermayesiyle endüstri kuracak, büyük ticaret şirketleri oluşturacak ve bu yolla siyasal iktidar için bir baskı ögesi olacak çapta burjuva sınıfı da yoktu. İktidar üzerinde ağırlığını koyan bir sınıftan söz etmek gerekirse, buna asker ve sivil bürokratlar demek yerinde olur. Bunlar ise, bu konudaki güçlerini sayısal ya da ekonomik avantajlarından değil, kumanda ve yönetim fonksiyonlarından alıyorlardı. Onların yanında görülen ve küçük burjuva-feodaller olarak nitelenen bazı kent ve kasaba eşrafı, serbest meslek erbabı, toprak sahibi, din adamı, şeyh v.s. de kendi çıkarlarını savunmak için, devrimci bir dinamizm ve dayanışmayla kitle olarak harekete katılmış bir sınıf oluşturmuyordu. Bu bakımdan Kurtuluş Savaşının, burjuva hareketi gibi iddialı bir terimle ifade edilmesi biraz abartmak oluyor. Ulusal Kurtuluş Savaşı sonuçları bakımından, Türkiye'de burjuva sınıfı yaratan bir savaş olabilir. Bu zaten, ulusal toplum oluşumunun doğasında vardır. Ama, savaşın başlangıcında, burjuva hareketi teşhisini koymak, İslâmlığı sosyalizm saymak kadar acele bir yargıya varmak olur...

Yapılan bu açıklamadan sonra şunu bir kez daha belirtelim ki, Türk Kurtuluş Savaşı belirli bir sınıfça ya da bir sınıf adına yapılmış bir savaş değildir. Çeşitli kesimlerin istek ve itirazlarını yansıtan bir takım görüşlerin zaman zaman ortada dolaşmasına ve az ya da çok zorlayıcı etkilerde bulunmasına karşın, toplumun evrimsel düzeyi bakımından olumsuz bir durum da sayılsa, itiraf etmeliyiz ki, sınıf adı verilebilecek her hangi bir sosyal kattan, savaşı kendi siyasal seçeneği yönünde kanalize edecek ve eylemli olarak yürütecek güçlü bir fikir akımı çıkmamıştır. Ancak, her kesimden bir bölük insan, tepeden yani önderden gelen çekici ve derli toplu bir fikrin ya yanında ya da karşısında yer almıştır ki, sonuç olarak, savaş yöneticinin kafasında çizdiği genel rota üzerinde cereyan etmiştir. Bu genel rotanın ne olduğunu saptamak için, Atatürk'ün misyonunu başından sonuna

dek göz önünden geçirip, toplu bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, geriye ne kaldığına bakmak gerekir. Tıpkı sözleri bakımından olduğu gibi, eylemleri bakımından da, Atatürk için, belli bir zamanda hattâ bir zaman parçası içinde yapılmış işlere göre yargıya varmak yanlıcı olur.

Türk Kurtuluş Savaşını plânlayıp yöneten Atatürk'ün belirli bir öğretiye bağlı bulunmadığını söyledik. Bu doğrudur. Ama onun, ulusal sınırlar içinde, ulusal egemenliğe dayalı, tam bağımsız bir Türk devleti kurma ve yaşatma fikrine, ilk günden başlayıp ölümüne dek, değişmez bir temel olarak bağlı kaldığını da gördük. Bu kavramlarda göze çarpan nitelik açıktır : “Ulusallık”. Bu nitelik Atatürk'ün formasyonunun özüdür. Çünkü, gerçekte, Kurtuluş Savaşına girdiği zamana değin, öğreniminde ve karyerinde, onun kafasını doğal olarak genellikle “millet ve milliyetçilik” fikirleri işgal etmiştir. Yalnız bu iş Atatürk'de ideolojik bir tutku değil, tersine, —Osmanlı imparatorluğunu yaşatma amacıyla ardı ardına girilen yapay ve yanlış uygulamaların sonuçlarından ders çıkararak— eleştirici ve gerçekçi bir değerlendirme ya da bilimsel irdeleme biçiminde olmuştur. Bunun sonucu bellidir. O zamana dek, ya doğrudan doğruya Osmanlı toplumuna ya da, Osmanlı devletini ayakta tutmaya yarar umuduyla onun içinde ve dışında dinsel ve irksal dayanışma sağlamak için, İslâm ve Türk öğelerine giydirilmeğe çalışılan ulusallık giysisi, giyebilecek olanın, yani Türkiye Türkünün üzerine geçirilmiştir. Bunun koşulu, yeni giysiyi giyenin, her bakımdan yeni bir yapı ve kişiliğe kavuşturulması, buna karşılık imparatorluğun gerek beden gerek ruh olarak ortadan kaldırılması idi ki, işte Atatürk bunu gerçekleştirmeğe uğraşmıştır.

Atatürk'e mutlaka bir öğreti yakıştırmak gerekirse, bu, Osmanlı dönemindeki deneylerde görülmüş kusurlardan arıtılmış ve çağdaş bir toplum yaratma amacına göre düzenlenmiş gerçekçi bir “ulusçuluk” tur. Böyle bir ulusçuluk, fikir ve teknik olarak tüm yeniliklere açık bulunmakla birlikte, doğal olarak sömürcülüğe de, emperyalizme de, dışarıdan gelebilecek her türlü müdahaleye de karşıdır. Kendisi bakımından üzerine titrediği tam bağımsızlığı, tüm uluslar için de aynı gözle gördüğü için, bencil değil, haksever ve saygılıdır. Dolayısıyla toplum içinde ve uluslararası ilişkilerde savaşçı değil, barışçıdır. Ulusal egemenlik ilkesi, egemenliğin birey ya da zümre

tekelinde bulunmasına karşı getirilmiş, devrimin özüne ilişkin bir ilke olduğu için, bunun güçlü bir biçimde anlatılması ve gösterilmesi gerekir. Bu ilke, sosyal sınıfları henüz yeterince belirmemiş, yöneten ve yönetilen (bürokrat ve tebaa) anlayışından fazla kurtulmamış, yani gerçekte tam uluslaşmamış bir toplumsal yapıyla birleşince, doğal olarak halk kitlesinin ulus sayılmasına ve ulusçuluğun halkçılık görünümüne dönüşmesine neden olur.

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşının gelişim sürecinin bu genel kurallar içinde olduğunu sanırım yadsımak olanaksızdır. Atatürk'ün ilk günden başlayarak ölümüne değin söylediği, yapmaya çalıştığı ve eylemleri olarak yaptığı şeyleri, bir takım çevresel ve yan etkiler nedeniyle, boşa söylenmiş, göstermelik ve zoraki yapılmış şeyler gibi kabul edersek, Türk Devriminin hiçbir fikir temeline dayanmayan, rastlantılara göre gün gün yürümüş bir olay olarak nitelenmesi gerekir ki, bu doğru değildir.

Yeni devlet, Sovyet Rusya'nın dostluğu ve yardımı sağlanarak kurulurken, neden sosyalist temeller üzerine kurulmadı ya da, zaferden sonra, neden emperyalizme yanaşma biçiminde bir politika izlemeye başlayarak, savaş sırasındaki tutumundan ayrıldı? gibi sorulara, Atatürk'ün Ulusal Kurtuluş Savaşını başarıya ulaştırmak için, içte ve dışta izlemiş olduğu son derece dikkatli ve esnek stratejinin genel değerlendirilmesi çerçevesinde yanıt bulmak gerekir.

Kurtuluş Savaşının en kritik bir döneminde, Sovyet Rusya ile dostça ilişki kurup, onun yardımını sağlamak, kuşkusuz, ulusal hareket için son derece önemli ve o ölçüde etkileyici bir olaydı. Bunu, 1920 ve onu izleyen yıllarda doğrudan doğruya Atatürk tarafından Mecliste yapılmış konuşmaları gözden geçirmekle anlayabiliriz. Bu konuşmalarda, genellikle, TBMM hükümetinin kapitalizme ve emperyalizme karşı Bolşeviklerle ortak davanın savunuculuğunu yaptığı, onların zaferlerinin Türkiye'nin zaferleri olduğu, yardımları için kendilerine minnettar ve müteşekkir bulunduğu belirtilir. Bu arada, bazan memur egemenliğine karşı ulusun genel eğiliminin gereği olarak, bazan bolşevizmle benzerliği öne sürülen İslâmiyetin ve tümü —sosyalizmin gözettiği yoksul çalışan sınıf gibi— “erbâb-ı sây” (emekçi) olan “zavallı halkımızın” sosyo - ekonomik anlayış ve yapısının doğal bir sonucu gibi anlatılarak, bazan emperyalizm ve kapitalizm canavarlarına karşı ulusal bütünlüğü ve varlığı korumanın

güçlü bir yöntemi olarak, ama hemen her seferinde, Sovyet Rusya ile olan ilişkiler söz konusu edilirken, “halkçılık” sosyal düzeninin benimsenmiş bulunduğu ve TBMM hükümetinin, doğrudan doğruya gücün, egemenliğin, yönetimin halka verildiği bir “halk hükümeti” olduğu söylenir. Bakû Kurultayına resmi bir heyet gönderildiği ve Türkiye Komünist Fırkası ile Halk İştirakiyûn Fırkası adında iki komünist parti kurulmasına izin verildiği, böylece kontrol altında tutulan bu partiler aracılığıyla, komünizmin Türkiye’de yayılma ve tutunma şansı bulup bulamayacağını anlama olanağının araştırılmış olduğu açıklanır.

Yalnız bu ifadelere bakarak, Atatürk’ün Türkiye’de sosyalizm uygulamak istediği anlamını çıkarır, sonra da, 1920 yılı sonlarıyla 1921 yılı başlarında, adı geçen partilerin kapatılmasını ve gerek Meclis içinde gerek Meclis dışında tüm komünist faaliyetlere kesinlikle son verilmesini söz konusu ederek, nedenini sorar ve halkçılığı bu olaya göre değerlendirirsek, sağlıklı bir sonuca varamayız. Çünkü, Atatürk bütün bu sözleri söylerken ve bu işleri yaparken, aynı zamanda TBMM hükümetinin ulusal sınırlar içinde, ulusal iradeyi, birliği, egemenliği ve tam bağımsızlığı sağlamayı amaç edinmiş bir hükümet olduğunu, bu kavramların enternasyonalist Rus sosyalizmiyle bağdaşmayacağını, tutulan yolun sosyalist düzenle ilgisi bulunmadığını, çünkü Türk ulusunun yaşamını ve yücelmesini sağlayacak ilkelerin ancak içine sindirebileceği türden ilkeler olabileceğini de söylemekten geri durmaz.

Aynı konuşmalar içinde birbiriyle çelişir gibi duran bu sözler, gerçekte, Atatürk’ün bu dönemde dışarıya ve içeriye karşı uyguladığı başarılı politik manevra ile ilgilidir. Şurası açık ki, Mustafa Kemal o günkü Türkiye’de sosyalizm uygulamaya kalkışmanın gerek ülkenin sosyo-ekonomik ve fikri koşulları bakımından olanaksız, gerekse siyasal ortam bakımından çok tehlikeli olduğunu herkesten iyi anlamıştır. Bunu, son derece başarılı bir taktik ve uygulama ile Bolşevik liderlere de göstermiş, böylece, hem başı zaten dertte olan ülkeye ayrıca dert açabilecek gereksiz bir serüvene son vermiş, hem de Sovyetleri realiteye çekerek, dostluğun karşılıklı haklara saygıyı öngören daha güvenli bir zemin üzerinde kurulmasını sağlamıştır. Mustafa Kemal, o dönemde olsun, daha sonra olsun, genellikle olumlu biçimde sürdürdüğü bu diplomatik ilişkide, karşılıklı saygı ve eşitlik duru-

munun bozulmamasına ve güçlü komşunun egemenliği altına kayma olasılıklarının bir an gözden uzak tutulmamasına özen göstermiştir. Değişik rejimler dolayısıyla ona karşı bir düşmanlık politikası izlememiş; varlığını kabul etmiş, gerektiği zaman siyasal, gerektiği zaman ekonomik yardımını sağlamıştır. Mustafa Kemal, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerden, Türkiye’de kurduğu yönetim bakımından hiç esinlenmemiş değildir. Ulusal nitelikli yönetim içinde sonuna dek halkçılığı savunması ve daha sonra ekonomide —pek de ılımlı olmayan— bir “devletçilik” uygulamaya girişmesi bunun açık kanıtlarıdır.

Atatürk’ün Ulusal Kurtuluş Savaşını emperyalizme karşı yapmış olduğu konusunda hiç bir duraksamaya yer yoktur. Ne Birinci İnönü Zaferinden sonra dışişleri bakanı Bekir Sami Bey’in Fransa ve İtalya Dışişleri Bakanlarıyla yaptığı —Mustafa Kemal ve grubunca reddedilen— kişisel anlaşmalar, ne Büyük Zaferi izleyen günlerde —Lozan’dan önce, konferansın sürdüğü ve kesildiği günlerde ya da konferans ertesinde— Amerikalılarla, İngilizlerle vb. ile yapılan ekonomik ayrıcalıklar tanımaya ve sermaye çağırmaya ilişkin sonuçsuz anlaşmalar, ne Osmanlı döneminin işbirlikçi Rum ve Ermenileri yerine geçmek isteyen İstanbul burjuvazisinin etkisi altında toplandığı savunulan İzmir İktisat Kongresi, ne bu kongrede Kâzım Karabekir’in “liberalizm” den söz etmesi, ne yerli burjuvazinin şirketler kurmaya başlayarak ithalât ve ihracatı ele geçirmeleri, hattâ ne de Atatürk’ün adı geçen kongreye gittiği sırada Balıkesir halkıyla konuşurken, ülkede sermaye sahibi yetişmesi gereğini belirten ve gerek sanayicileri, gerek toprak sahiplerini halktan sayan sözler söylemesi ve bunlar gibi başka örnekler, devrim hükümetinin emperyalist blokta yer alma çabası göstermeğe başlaması anlamına gelir. Bunlar, Ulusal Kurtuluş Savaşının anti-emperyalist karakterini ortadan kaldıran kanıtlar da olamaz.

Yukarıda sıralanan örnekler, belki, içeride sermaye ve toprak sahiplerini kollayıcı nitelikte bazı niyetleri gösterebilir. Ama, bunu emperyalizme çağrı çıkarma biçiminde açıklamak, gene acele verilmiş bir yargı olur. Eğer emperyalizme karşı olmak, yalnız sosyalist devletlerle ekonomik ilişkilerde bulunmak ve kapitalist devletlerle hiç alış veriş yapmamak gibi, katı öğretisel bir anlayış içinde değerlendirilirse, Türk Kurtuluş Savaşı başından beri hiç bir zaman emperyalizme

karşı olmamış demektir. Çünkü, daha Erzurum Kongresinde yayınlanan beyannamenin 7. maddesinde şu ibare vardır: "...musarrah hudut dahilinde milliyet esaslarına riayetkâr ve memleketimize karşı istilâ emeli beslemeyen herhangi devletin fennî, sınaî, iktisadî muavenetini memnuniyetle karşılarız." Bu madde Sivas Kongresinde de tüm metin gibi aynen benimsenmiştir. Bu kongreyi izleyen Ekim ayı başında yaptığı bir konuşmada Mustafa Kemal, ülkemizin bayındırlık, ulusumuzun servet ve genellikle fikir düzeyi bakımından ne denli geri yoksul olduğunu belirttikten sonra: "Binealeyh, bunu telâfi etmek için çok büyük menbalara, çok büyük vesaitelâ velhasıl her şeye ihtiyacımız vardır. İşte bu ihtiyacı, milletin terakki ve tefeyyüzü için memleketin mamuriyeti için muhtaç olduğumuz her şeyi hariçten almak hususunda bittabi kemal-i sıhhatle hareket edecek, yani harici müzaherete ve muavenete tamamen muvafakat edeceğiz. Ancak arz eylediğim gibi, müstakil kalmak sıfat ve selâhiyetini daima muhafaza ederek..." Ve nihayet, daha Büyük Zaferden altı ay önce Meclisin üçüncü toplama yılını açarken: "Siyaset-i iktisadiyemizin mühim gayelerinden biri de menafi-i umumiye-yi doğrudan doğruya alâkadâr edecek müessesât ve teşebbüsât-ı iktisadiye-yi, kudret-i maliye ve fennîyemizin müsaadesi nisbetinde devletleştirmektedir. Ezcümle; topraklarımızın altında metruk duran maden hazinelerini az zamanda işleterek, milletimizin menfaatına küşâde bulundurabilmek de ancak bu usul sayesinde kabildir. Mahaza; sırf intfâ-i iktisâdiye maksadıyla, gerek madenlerimizde ve gerek sair hususât-ı iktisâdiyemizde, umûr-u nafiamızda kullanılmak istenilen sermayenin sahiplerine hükümetimizce her türlü suhuletin ibraz edileceği şüphesizdir. Bu sermayenin kanunlarımıza tabî olması da tabiidir... Ancak inşaat ve tesisatın ve işletilmesi bugünkü seâ-i maliyemizle gayri mütenasip cesim sermayelere mütevakkıf olan umur-u nafiada, ecnebi sermayesinden ve icabatına göre ecnebî mütehasıslardan azami derecede istifade etmek memleketimizin menfaat...."

Yukarıki görüşlerin sahibi olan Atatürk, bu kez Zaferden iki ay kadar önce, Rus elçisinin İran elçisine verdiği yemekte: "Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azîm ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün şarkın davasıdır ve bunu nihayete getirmeceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan şark milletlerinin

beraber yürüyeceğinden emindir. . . .” biçiminde konuşarak, sık sık anti - emperyalist olduğunu yinelediği uğraşının niteliğini daha açık bir şekilde belirtmiştir.

Gerçekte, Atatürk Türkiye'nin bir an önce kalkınmasını ve kendi kendine yeter duruma gelmesini istemektedir. İçeride yoksul halkı ezmeyen ve devletin ayırdığı alanlarda, devlet denetiminde bir özel girişimin desteklenmesinden yanadır. Dışarıdan gelecek sermaye ve teknoloji yardımı için, Türk yasalarına bağlı olmayı temel koşul saymaktadır. Bunu iç malî kaynaklarla yapılması olanaksız olan büyük işler için düşünmektedir. Bazı alanlarda ise yalnız devleti yetkili kılmaktadır. Bu sistemde esas olan, devleti egemen kılmak değil, halkın sömürülmesine yol açan bir başıboş kapitalist ekonominin türemesine sıkı devlet gözetimiyle engel olmaktır. Ancak sistemin yapısında, dış etkenlere ve uygulama biçimine bağlı olarak, kararsızlık söz konusudur. Uygulayıcıların davranışına göre, ekonomik politikada liberalizmi andıran bir özel girişim destekçiliğinden, sosyalizme yaklaşan katı devletçiliğe değin esneme olabilir. Nitekim, zaferden sonra, Atatürk döneminin, genellikle ilk yarısında önceki, ikinci yarısında da sonraki durum aşağı yukarı görülmüştür. Her iki durumda da dış ve iç siyasal konjonktürün büyük etkisi olmuştur. Birinci dönemde, Büyük Zaferin ardından emperyalist devletlerle başlayan, Lozan Barış Konferansının ve Konferansta çözüme bağlanamayan sorunların yarattığı diplomatik çekişmeler rol oynamıştır. Çok çetin siyasal koşullarla karşı karşıya kalan yeni devlet, politik bakımdan olduğu gibi, ekonomik alanda da, yukarıda emperyalizme yanaşma biçiminde değerlendirildiğini gördüğümüz bir takım ödünler vermek zorunda kalmıştır. Gerek bu dış koşullar, gerekse, uzun savaş yılları yaşamış olan ülkenin içinden çıkılmaz bir duruma gelmiş bulunan iç koşulları —bu arada özellikle düşman işgali altında bulunarak denetim dışı kalmış İstanbul metropolünün baskıcı etkisi—liberalist bir uygulamaya kayılmasını körüklemiştir. Bunda, devletçi sistemi uygulayacak bir uzman kadro yokluğunun da rolü olmuştur. 1920 lerin sonuna dek, belli başlı faaliyet olarak ancak demiryolu yapımı ve borç ödemesi biçiminde kendini gösteren bu dönem ekonomisi, 1929 tarihinde başlayıp bir iki yıl süren dünya para bunalımının sarsıntılarına dayanamadığından, yerini devletçi uygulamaya bırakmıştır (1930). Lozan'dan kalan sorunların büyük bir kısmının çözüme bağlandığı ve uluslar arası ilişkilerde olumlu bir

evrenin başladığı bir zamanda, bir kaç yıl sıkıntı içinde yaşayan Türkiye, 1933 de sıkı devletçi ekonomi ile birlikte plânlı bir kalkınma atılımına koyulmuş ve kısa zamanda —maden, dokuma, kâğıt, kimya endüstrileri kurulması gibi— oldukça olumlu sonuçlar almıştır. Bu dönemde de yabancı kredisine ve teknolojisine hayır denmemiş, ancak emperyalizme kesinlikle karşı olunmuştur. Devletçi uygulamaya geçiş ile birlikte, doğal olarak “halkçılık” ilkesi daha bir önem kazanmıştır. Bu, gerçi halkın sınıfsal fonksiyonunu tanımakla ilgili bir olgu gene değildir. Ancak, halkın toplumun en önemli katı olarak belirlenmesini, ona daha çok hizmet götürülerek, gönencinin arttırılmasını ve kültür düzeyinin yükseltilmesini sağlamak biçiminde içten bir çabadır.

Baştan beri verilen bilgi, yapılan yorum ve tartışmalardan çıkan sonucu bir cümle ile özetlersek: Türk Kurtuluş Savaşı, tarihsel konumu bakımından Türk toplumunu siyasal, sosyal, ekonomik, türesel, kültürel, düşünsel tüm alanlarda eskiden koparıp çağdaş dünya yaşamını yöneltmek için bir yandan tutucu, gerici, gelenekçi, ütöplast iç direniş güçlerine, bir yandan emperyalist, kapitalist, sömürgeci ve fırsatçı dış güçlere karşı girişilmiş, mazlum ulusların baş kaldırma hareketlerine öncü ve örnek olan ve böylece, gerek Türk tarihinde gerek dünya tarihinde yeni evrelerin açılmasına yol açan, evrensel nitelikli bir özgürlük savaşıdır.